

Kültürsüz devlet / devletsiz kültür

HASAN BÜLENT
KAHRAMAN

Değerli dostum Ali Akay'ın Radikal'in 1 Nisan 1997 Salı günü 'Forum' sayfasında yayımlanan yazısını doğrusu biraz da 'tevahhuşla' okudum.

Akay, piyasa ekonomisinin gelişmesiyle sanat - kültür alanının özerkleşmeye başladığını, çağdaş sanatın doğrudan devleti hedef alan bir etkinlikler sürecine girdiğini söylüyor, ama farklı bir yapı içinde de olsa devletin sanat ve kültürün geliştirilmesinde, tanıtılmasında ön alabileceğini vurguluyordu. Bunun piyasa kavramıyla ters düşmeyen, aksine demokratikleştirici bir yaklaşım olduğunu öne sürüyor, giderek bunu hem de hükümetlere bir 'zorunluluk' gibi sunuyordu. Hatta, IMF'nin kimi 3. Dünya ülkelerine devletin 'regülatör rolünü' önerdiğini anımsatarak bunun toplumlara şeffaflaştıracağına işaret ediyordu. Akay'a göre "popüler kültürün tahakkümü altına girmeyen cumhuriyetçi bir anlayışın toplumlarda yerleşmesi" ancak böylelikle mümkündür.

Burada oldukça modernist bir tercih söz konusudur: Devlet, belli ölçülerde sanat - kültür alanında yer alacak, bu, popüler kültürün gelişimini engelleyeceği gibi 'gerçek' yani modernizmin kendi değimiyle 'yüksek' sanatın güçlenmesine katkıda bulunacaktır.

Öte yanda ise sanat ve kültür alanı hem kurumsal düzeyde hem sanatsal biçim üretiminde kendisine özgü bir özerk yapı geliştirmektedir. Özellikle 1990 sonrasında ortaya çıkan bir dizi sanatsal oluşum bu noktadan hareket etmekte ve devletin konumunu, varlığını, bireyle ilişkisini sorgulamaktadır. Bu da daha çok bana göre yanlış bir biçimde de olsa, postmodern gelişmelerin sonucu olarak görülmektedir.

Bu çerçevenin sunduğu olguların, tanım ve önerilerin tümü kendi içinde sorunludur.

Öncelikle şunu söylemek gerekir ki devletin sanat - kültür alanında herhangi bir ölçüde belirleyici rol oynamasını kabul ettikten sonra herhangi bir girişimin 'özgürleştirici' sonuç vermesi kesinlikle olanaksızdır.

Devlet, iktidarın 'müşahhas' halidir. Kendisiyle doğallıkla çelişecek, muhalif, özgür, bağımsız bir (sanatsal) anlayışla daha başlangıçta ters düşecek, bunu varlığına bir tehdit kabul edecek ve onu önce denetlemeye, sonra da güdülemeye çalışacaktır. Bu yaklaşım modernizmin merkezîyetçi, tekil, baskıcı devlet anlayışıyla tam bir örtüşme içindedir. Hele Türkiye gibi devletin kültürel alanla her dönemde sorunlu ilişkiler kurduğu bir ülkede bu anlayış daha başlangıçta kendi kendisini 'tenkis' edecektir.

İkinci husus daha da tehlikeli bir yönelime işaret etmektedir.

Gene tümüyle modernist bir muhakemenin etkisi altında kimi kesimler, görev vererek, devletin popüler kültürü 'engellemesi'ni istemektedirler. Bu, son derece büyük bir yanılgı ve o oranda da ürpertici bir çağrıdır. Çünkü, devlet kendisini yöneten iktidarın belirleyiciliği altındadır. Türkiye'de bu temsil genellikle merkez sağla gerçekleşmekte, o da taşra kültürüne tekabül etmektedir. Bu ise şimdi popüler kültür denilen anlayışın kaynağı olan sınıfsal yapıdır. Yani, popüler kültürün çok önemli bir bölümünün 'sahibi' bizatihi devlet ve onun sınıfsal temelidir.

İkincisi, popüler kültür toplumbilimsel bir gerçekliktir, bir veridir. Karşı çıkılabilir; hatta bu satırların yazarı gibi ondan 'nefret edilebilir' ama bu, popüler kültürün 'önlenmesi' adına devletin 'göreve' çağrılmasını meşrulaştıramaz. Popüler kültürün karşısında seçkin kültürü yer alır. Bu da bir gerçekliktir ve 'seçkinler', yani bir azınlık tarafından devlete karşı, devletle hatta kendileriyle ters düşme pahasına yaşama geçirilir. "Bunu yapsın" demek devleti belli bir seçkinlikle ve seçkin azınlıkla özdeşleştirmektedir ki bunun siyasal model olarak karşılığı, en genel ifadeyle totalitarizmdir.

Türkiye, biçimsel seçkinlikten ödün vermeyen, siyasal içerikli bir sanatı, çağdaş sanatı, yeni öğrenmektedir. Durdurmasına olanak yoktur, ama popüler kültüre seçenek oluşturabilecek bu olgunun gelişmesi ise bir tek şeye, devletle olan bağlarını tümenden koparmasına bağlıdır. Asıl demokratikleşme de ancak ondan sonra başlayacaktır.